

Mumyýa ýalmawuzlygynyň depe saçyňy düýrükdirýän detallary...

Category: Geň-taňsy wakalar, Kitapcy, Medisina, Sözler

написано kitapcy | 24 января, 2025

Mumyýa ýalmawuzlygynyň depe saçyňy düýrükdirýän detallary..

MUMYÝA ÝALMAWUZLYGYNÝŇ DEPE SAÇYŇY DÜÝRÜKDIRÝÄN DETALLARY:

«ÝEWROPALYLAR 500 ÝYLLAP MUMYÝA IÝDI»

Ýewropalylaryň gadymy müsür mumyýalary bilen synagy täze makalanyň gürrüňi boldy. (AFP)

• **«Ýewropa korollygy müsür patyşalygyny iýdi»**

Awstriýaly alym Markus Harmes «Ýewropa taryhynyň iň «telbeleç» işleriniň biri bolan «mumyýa ýalmawuzlygynyň» howpurgadyjy jikme-jikliklerini gürrüň berdi.

Kwinslend uniwersitetiniň ynsanperwer ylymlary kafedrasynyň dosenti Harmes «The Conversation» žurnalynda çykan makalasynda adamyň jeset galyndylarynyň em-ýom bolsun diýip iýilendigini we sargylaryň güýmenje maksatly açylandygyny ýazdy.

«Ilki hyýarjymakly mama keselinden (çuma keseli) kelle agyrysyna çenli her dürli keseli bejerip biljegine ynandyklar» diýen Harmes, sözüne şeýle etdi:

«Yzyndanam Wiktoriýa döwrüniň halkynyň kellesine nahardan soňky güýmenjesi bilen baglanyşykly gorkunç pikirler geldi».

• Mummyáa iýme telbeligi

Harmesiň pikirçe, mummyáalaryň kesellere garşy em boljagyna bolan ynanç adamlary ýüzlerçe ýyllap tagamy berbat önümi iýmegine iterdi.

Mummyáalanan bedenlerden edinilen bu önüme «Mumia» diýilýär. Bu, müsür guburlary gazylyp, Ýewropa getirilen mummyáa galyndylaryndan işlenen maddady. Halkyň baý ýa-da garyp gatlaklaryndan köp sanly adam ýüzlerçe ýyllap bu maddany iýip gezdi.

Harmes üwelip külke görnüşine getirilen mummyáalaryň sarp edilişiniň taryhyny gysgaça şu sözler bilen aňlatdy:

XII asyrda farmasewtler spiritual medisina aýratynlyklary üçin mummyáa külkelerini ulanýardylar. Mummyáalar soňky 500 ýylyň dowamynda synagdan geçen «melhem» boldy.

Alymyň aýtmagyna görä, antibiotikleriň bolmadyk şol döwründe lukmanlar kelleagyrydan çişleri azaltmak, mama keseli ýaly dürli kesellere garşy kellečanaklary, süňkleri we eti üwäp geldiler.

Ýöne uludan-kiçä hemmeler bu «dermanyň» derdiňe dep bolýandygyna ynanyp duranokdy. Meselem korol maşgalasynyň lukmany Guý de Lafonten mummyányň peýdaly dermandygyna hemişe şübhelidi. 1564-nji ýylda Aleksandriýada oba daýhanlarynyň ölülerinden ýasalan galp mummyalary görüpdi we adamlaryň aldawa düşüp biljekdigini aň edipdi.

Aslynda, galplyk sebäpli adamlara hakyky antik müsür mummyalary hemişe tapdyryp durýan zat däldi. Medisinada ulanyljak öli ete hemişe isleg uludy we hakyky müsürli mummyalaryň daşalyşy muňa ýetenokdy.

Farmasewtler we ösümliklerden derman ýasaýjylar XVIII asyra gelinende mummyalardan ýasalan dermanlary paýlamaga dowam edýärdiler.

- **Ýewropa korollygy müsür patyşalygyny iýdi**

Beýleki bir tarapdan lukmanlar antik mumyýalaryň iň gowusydygy babatda bir pikire gelmändiler. Başgaça aýdanda, käbirleri täze etiň we ganyň birmahal ölüp gidenlerde bolmadyk janlylyga eýedigine ynanýardy.

«Täze mumyýa» pikiri iň asylzada gatlagy-da ynandyrdy. Angliýanyň koroly Karl II epilepsiýa geçirenden soň adamyň kelleçanagyndan edilen dermanlary ulandy we 1909-njy ýyla çenli lukmanlar neýrologik ýagdaýlary bejermek üçin adam kelleçanaklaryndan peýdalandy.

Hasam beteri lukmanlar bu mumyýalaryň faraonlardan ýasalandygyny öňe sürýärdi. Bu bolsa tragikomiki ýagdaý döredipdi.

Harmes bu ýagdaýy şu sözler bilen düşündirdi:

«Korollyk we ýokary gatlakly aristokratlar üçin mumyýa iýmek korollyga mynasyp bejergi usuly ýaly bolup görülýärdi. Korollyk öz synpdaşy bolan patyşalygy iýýärdi.»

• **Şamlyk, içgiler we güýmenje**

Harmes XIX asyra gelinende adamlaryň eýýäm keselleri bejermek üçin mumyýa iýmegi bes edendiklerini aýdýar. Ýöne bulam indi mumyýalardan doly el çekilendigini aňladanokdy.

Bu gezek Wiktoriýa döwrüniň adamlary Müsürden getirilen jesetleriň «bukjalaryny» ýörite geçirilýän oturlyşyklarda üýşmeleňiň şüweleňini artdyrmak maksady bilen açmaga başlapdy. Napoleonyň 1798-nji ýylda Müsüre geçiren ilkinji ýörişi Ýewropanyň gyzyklanmasyny oýandyrypdy. Şonuň üçinem XIX asyrdan Müsüre syýahat eden jahankeşdeler ol ýerde köçede satyn alynan mumyýalary Ýewropa getirmäge başlapdy.

1875-nji ýylda Müsürde köçäniň ugrunda biri mumyýa satyp duran wagty. (Félix Bonfils / Wikimedia Commons)

Harmes «Wiktoriýa döwrüniň adamlary gadymy müsür mumyýalarynyň galyndylaryny paýlaşmak üçin ýörite şüweleňleri gurnady» diýýär:

Ilkibaşda mumyýalaryň açylanda medisina taýdan az-owlagam bolsa sylag-hormatdan nyşan bardy. 1834-nji ýylda hirurg Tomas Pettigrew Korollygyň Hirurglar kolležinde bir mumyýany açypdy. Onuň döwründe sud-medisina ekspertizalary we operasiýalar halk köpçülüğine açyk ýerlerde geçirilýärdi.

Emma alymyň aýtmagyna görä az wagtyň içinde ýagdaý üýtgedi we medisina-barlag pikiri ortadan sumat boldy.

Indi mummyýalar medisina gümralygyndan çykyp, güýmenje beriji pişä öwrüldi.

• Mummyýanyň lagnaty

XX asyryň başynda mummyýa açma şüweleňleri hem seýrekledi. Howpurgadyjy güýmenjäniň döreden weýrançylygynyň öwezini dolar ýaly däl. Arheologik galyndylaryň soňuna sogan ekilipdi.

Yzysüre Tutanhamonyň mazarynyň açylmagy täze myş-myşyň oduny tutaşdyrdy: Mummyýanyň lagnaty.

1922-nji ýylda britaniýaly arheolog Goward Karter b.e.öňki 1323-nji ýylda Patyşalar jülgesinde 18 ýaşynda aradan çykan faraon Tutanhamonyň mazarynyň üstünden bardy.

Emma açyşyň dowamynda Karteriň ýoldaşlarynyň birnäçesiniň duýdansyz ölmegi bu gezek ýewropalylaryň arasynda mummyýalaryň näletlenendigi baradaky ynanjy döretdi.

Ylmy ekspedisiýanyň maddy hemaýatkäri Lord Karnarwonyň 1923-nji ýylda siňek sokup aradan çykmagy bu ynanjyň döremeginiň esasy sebäpleriniň biridi.

Goward Karter Tutanhamonyň mazaryny açyp duranda («The New York Times» gazefiniň fotosurat arhiwi / Wikimedia Commons)

Gazuw-agtaryş işi bilen baglanyşykly sensassiýa arhitektura ugurlaryna we populýar medeniýetine-de giňden täsirini ýetirdi. «Art Deco» stili çaltlyk bilen ýaýrady, şeýle-de, ýigriminji ýyllaryň amerikan kinofilmleri müsür dekorasiýalary bilen bezeldi.

Ahyrynda «Universal Studios» kinostudiýasy 1932-nji ýylda dünýä belli «Mumyýa» çeper filmlerine esas bolup hyzmat eden «The Mummy» kinofilmini kinomuşdaklaryň dykgatyna ýetirdi.

- **Modern mumyýalar häzirem satylýar**

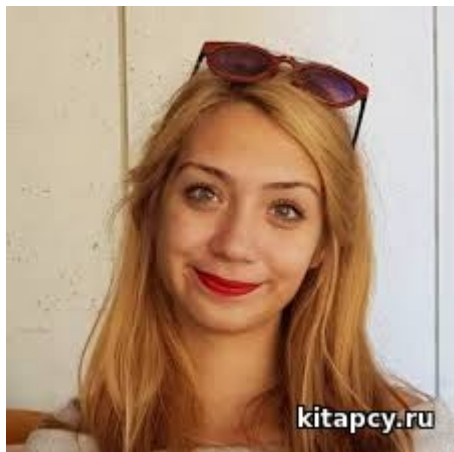
Biziň günlerimizde mumyýalar bilen bir hatarda birgiden antiki eserleriň bikanun ogurlygy dowam edip gelýär.

Bikanun ogurlygyň gara bazardaky gymmatynyň 3 milliard dollara golaýdygy çaklanýar.

«Hiç bir hakyky arheolog mumyýany açmaz we hiç bir hakyky lukman mumyýa iýmegi maslahat bermez» diýýän Harmes sözlerini şeýle jemleýär:

«Emma mumyýalaryň özüneçekijiligi hemişeki güýçlüliginde galýar. Bular häzirem satylýar, häzirem ekspluatatirlenýär we häzirem meta (haryt)».

Çeşmeler: Independent Türkçe, The Conversation, History Today, BBC

Taýýarlan: Çagla ÜREN.

09.06.2022 ý. Geň-taňsy wakalar